

УДК 349.4

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-205-209

Гулак Олена Василівна,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України
lenagulac8118@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-9004-0185

Ладиченко Віктор Валерійович,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ndi_land_law@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-7823-7572

Щербак Артем Валерійович,

доктор філософії в галузі право
Завідувач Західноукраїнського відділення Науково-дослідного центру судової
експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства
юстиції України
golosievo_sud@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5450-9035

Яринко Богдан Валерійович,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник
Національного університету біоресурсів і природокористування України
bohdansatnewwork@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6448-9111

ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розглянуто та проаналізовано основні напрями державної екологічної політики України в умовах воєнного стану.

Державна екологічна політика є одним з найважливіших напрямів розвитку сучасного суспільства, вона вимагає комплексного підходу, що поєднує в собі наукові знання, політичну волю та активну участь громадян. Дана складова державної політики охоплює широкий спектр питань: від збереження біорізноманіття до боротьби зі зміною клімату, від управління відходами до розвитку відновлюваних джерел енергії.

Екологічні проблеми часто мають довгострокові наслідки, тому екологічна політика потребує довгострокового планування та послідовної реалізації, а також вони не мають кордонів, тому екологічна політика має міжнародний характер.

Україна розробила відповідну нормативно-правову базу, екологічні програми з відновлення та охорони довкілля та намагається забезпечити необхідні кошти для реалізації цих програм. Державне регулювання екологічної сфери здійснюється за допомогою правових, адміністративних та економічних заходів, які в сукупності формують екологічну політику та визначають важелі державної екологічної безпеки країни.

Основною метою державної екологічної політики є створення ефективних економічних і правових умов для забезпечення використання наявних ресурсів з метою стабілізації та поліпшення стану навколишнього природного середовища.

Результативність державної екологічної політики залежить від ефективності інструментів її практичної реалізації.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України стало черговим викликом для України в екологічній сфері. Війна в Україні завдає жакливної шкоди довкіллю не лише на українській території, але й у всьому світі, адже забруднення не знає кордонів. В умовах воєнного стану теоретичні та практичні аспекти ефективного впровадження державної екологічної політики, враховуючи сучасні тенденції посилення екологічної кризи, стають надзвичайно актуальними та набувають нових характеристик.

Ключові слова: воєнний стан, державна екологічна політика, державна програма, стратегія, екологічна криза,

нормативно-правове забезпечення.

Gulak O., Ladychenko V., Shcherbak A., Yarynko B. STATE ENVIRONMENTAL POLICY IN THE CONDITIONS OF MARTIAL ARTS: CURRENT STATUS AND DIRECTIONS FOR IMPROVEMENT

The article considers and analyzes the main directions of the state environmental policy of Ukraine under martial law.

State environmental policy is one of the most important directions of development of modern society, it requires a comprehensive approach that combines scientific knowledge, political will and active participation of citizens. This component of state policy covers a wide range of issues: from biodiversity conservation to combating climate change, from waste management to the development of renewable energy sources.

Environmental problems often have long-term consequences, therefore environmental policy requires long-term planning and consistent implementation, and they also have no borders, therefore environmental policy is international in nature.

Ukraine has developed an appropriate regulatory framework, environmental programs for environmental restoration and protection and is trying to provide the necessary funds for the implementation of these programs. State regulation of the environmental sphere is carried out through legal, administrative and economic measures, which together form the environmental policy and determine the levers of the state environmental security of the country.

The main goal of state environmental policy is to create effective economic and legal conditions to ensure the use of available resources in order to stabilize and improve the state of the natural environment.

The effectiveness of state environmental policy depends on the effectiveness of the instruments of its practical implementation.

The full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine has become another challenge for Ukraine in the environmental sphere. The war in Ukraine is causing terrible damage to the environment not only on Ukrainian territory, but also throughout the world, because pollution knows no borders. In conditions of martial law, the theoretical and practical aspects of the effective implementation of state environmental policy, taking into account the current trends of increasing environmental crisis, become extremely relevant and acquire new characteristics.

Key words: martial law, state environmental policy, state program, strategy, environmental crisis, regulatory and legal support.

Постановка проблем. Війна в Україні поставила екологічну безпеку країни на новий рівень гостроти. Руїнування промислових об'єктів, пожежі, забруднення ґрунтів, водних ресурсів та повітря, а також мінування великих територій створили безпрецедентні екологічні проблеми. Ефективна реалізація державної екологічної політики в умовах воєнного стану потребує застосування дієвих інструментів, вдосконалення норм чинного законодавства та стратегічного планування з урахуванням необхідності активізації процесів євроінтеграції та запозичення найкращих практик ЄС у зазначеній сфері.

Нагальними питаннями наразі постають: визначення шляхів підвищення рівня ефективності державної політики в екологічній сфері, перегляд та оновлення чинного екологічного законодавства з урахуванням нових викликів та європейських стандартів, формування та оптимізація нормативно-правового забезпечення реалізації державної екологічної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Екологічна політика є одним з найактуальніших питань сучасності. Вона впливає на всі сфери життя людини та суспільства, від економіки до соціальних відносин.

Питання реалізації державної екологічної політики та проблеми удосконалення системи публічного управління екологічною безпекою розглядалися багатьма науковцями, а саме: М. Андрієнко, Г.Балюк, Г.Буканов, І. Гаєвський, А.Гетьман, М.Краснова, Н.Малишева, А. Матвійчук, І. Кононенка, Р. Кірін, М.Хилько, В. Шако та ін.

Метою статті є дослідження актуальних питань реалізації державної екологічної політики в умовах воєнного стану в Україні та визначення можливих напрямів її удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття державної політики вже давно увійшло в науковий обіг і активно використовується у всіх сферах суспільного устрою, де є необхідність у врівноваженні інтересів окремих груп чи членів суспільства. Виходячи з цього, основним завданням політики можна вважати досягнення гармонійного балансу інтересів усіх суб'єктів у відповідній галузі.

З позицій здійснення державно-управлінського впливу у конкретній сфері, державна політика визначає позицію державних владних структур щодо вибору варіантів вирішення суспільних проблем, а також методів та інструментів реалізації відповідних політичних рішень [1].

Однією із складових державної політики є державна екологічна політика. Однозначного розуміння сутності поняття «державна екологічна політика» у науці не вироблено, що пояснюється, у першу чергу, комплексністю та різноманітністю сфер його застосування. Так, на думку Г.Балюка, державна екологічна політика – це особливий різновид державної політики, її самостійний напрям. Акцентуючи увагу на такій основній рисі державної екологічної політики як її державно-вольовий характер, необхідно підкреслити і ряд її специфічних ознак, а саме: вона побудована на праві та пов'язана з правом (і не лише з екологічним); водночас, екологічне право є об'єктом державної екологічної політики і одночасно одним з найважливіших засобів її реалізації; має різні рівні (загальнодержавний, регіональний, муніципальний, локальний); здійснюється правовими методами; спирається на примус; є публічною, офіційною [2, с.10]. О.Коленов розуміє державну екологічну політику як систему законодавчо визначених цілей і заходів органів державної влади на всіх рівнях та в усіх сферах суспільного життя щодо забезпечення раціонального екологічно безпечного господарювання, високоєфективного збалансованого природокористування, створення

сприятливих умов для забезпечення здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природоресурсного потенціалу країни [3, с.355]. Г.Буканов досліджуване поняття визначає як комплекс засобів і заходів, спрямованих суспільством і державою на охорону та оздоровлення довкілля, ефективне поєднання природокористування і природоохорони та забезпечення нормальної життєдіяльності громадян, який має два виміри – нормативний і регуляційний [4, с.3].

На підставі існуючих у правовій доктрині підходів до тлумачення поняття «державна екологічна політика», пропонуємо власне визначення: державна екологічна політика України – це сукупність заходів, спрямованих на збереження довкілля, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Вона є невід'ємною частиною загальнодержавної політики і має на меті забезпечити сталий розвиток країни.

Правове регулювання виступає одним із ключових і невід'ємних механізмів реалізації державної політики, оскільки саме воно забезпечує практичне втілення інших інструментів цієї політики. Це досягається через їх офіційне закріплення та легітимацію у формі нормативно-правових актів, окремих положень чи засад, що знаходять своє відображення у законодавчих актах.

Правовою основою державної екологічної політики в Україні є: Конституція України, закони України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ, «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII, «Про екологічну мережу» від 24 червня 2004 року № 1864-IV, «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази на період до 2030 року»; Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» та ін.

Окремі напрями державної екологічної політики України визначені і в інших документах стратегічного характеру, зокрема: Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р, Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р, Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932-р, Концепція створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля», схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 р. № 825-р, Концепція загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 675-р тощо.

Окрім того, Україна є учасником основних міжнародних конвенцій, таких як: Оргуська конвенція (Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, 1998 р.), Конвенція Еспо (Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контекст, 1991 р.) та Конвенція про охорону біологічного різноманіття 1992 р.

Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем [5].

Державна екологічна політика спрямована на досягнення стратегічних цілей: формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва; забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України; забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України; зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення; удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління.

Ефективність реалізації державної екологічної політики визначається результативністю застосування всіх її інструментів. Інструментами реалізації державної екологічної політики відповідно до українського законодавства визначено: 1) міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін; 2) інформування та комунікацію; 3) державне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища; 4) стратегічну екологічну оцінку та оцінка впливу на довкілля; 5) систему екологічного управління, екологічного аудиту, екологічної сертифікації та маркування продукції; 6) екологічний облік; 7) законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке адаптоване до законодавства Європейського Союзу; 8) освіту в інтересах збалансованого (сталого) розвитку; 9) інноваційні «зелені» економічні та фінансові механізми; 10) комплексний моніторинг стану довкілля, нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання; 11) міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки [5].

Законом визначено також етапи реалізації державної екологічної політики. Досягнення цілей державної екологічної політики повинно було здійснюватися двома етапами, проте початок повномасштабного вторгнення у 2022 році суттєво змінило визначені вектори та намічені плани.

До існуючих проблем державної політики у сфері екологічної безпеки в Україні додався початок військового конфлікту з російською федерацією. Це в свою чергу поставило нові завдання перед системою

державного управління, для вирішення яких потрібно використати методологічний підхід до управління процесом забезпечення екологічної безпеки в країні та впровадити національну екологічну політику під час та після війни.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України стало черговим викликом для України в екологічній сфері. Вплив війни на довкілля має далекосяжні наслідки, які виходять за межі України. Забруднене повітря, вода та пересування тварин сприяють поширенню негативних наслідків війни на значні відстані.

Така ситуація викликає занепокоєння на рівні міжнародної спільноти. Так, 6 листопада 2024 року в штаб-квартирі ООН відбувся форум та семінар, приурочений до Міжнародного дня запобігання експлуатації довкілля під час війни та збройних конфліктів. Семінар об'єднав державних і громадських діячів з-понад 20 країн світу. Його учасники обговорили масштаби екологічного збитку, завданого Україні; питання підвищення обізнаності міжнародної спільноти про регіональні та глобальні наслідки російсько-української війни; шляхи привертання уваги до необхідності правової оцінки екологічних збитків та організації заходів для їхнього відшкодування і притягнення винних до відповідальності; стимулювання глобальної співпраці для захисту довкілля під час збройних конфліктів тощо. У виступі постійного представника України при ООН Сергія Кислиці було наведено вражаючу статистику: лише у 2024 році в Україні пожежами знищено понад 24 тис. гектарів лісу, що спричинило викиди в атмосферу 180 млн тон CO₂ – еквіваленту річної експлуатації понад 90 млн автомобілів, що загрожує не лише їй, а й іншим країнам через транскордонний характер цих загроз [6].

Війна в Україні значно вплинула на довкілля та спричинила численні екологічні проблеми. Російська агресія призвела до знищення промислових об'єктів, витоків нафти й інших токсичних речовин, масштабних пожеж і деградації земель. Це створило серйозну загрозу для здоров'я людей, біорізноманіття та довготривалої стійкості екосистем.

Окрім руйнації житлової та критичної інфраструктури, порушення роботи багатьох підприємств, військові дії РФ викликали небувале погіршення якості життєво важливих ресурсів і призвели до глибокого екологічного дисбалансу в природному середовищі України.

За попередніми оцінками, станом на липень 2024 р., викиди забруднювальних речовин в Україні за час повномасштабної війни, зокрема від згорання нафтопродуктів, лісових пожеж, вибухів ракет, перевищили 105 млн т. Для порівняння, за попередні роки такі показники перебували в межах 2,2 млн т на рік. Через пожежі на знищених росіянами українських нафтобазах у повітря потрапило понад 3 млн т токсичних речовин [7]. За оцінкою Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, за час повномасштабної війни станом на липень 2024 р. завдано шкоди довкіллю України на суму більше 2,4 трлн грн. Майже половина території України площею близько 300 тис. км² потребує протимінного обстеження та розмінування [7].

В умовах воєнного стану питання щодо теоретичних основ та практичного впровадження державної екологічної політики, з урахуванням загострення екологічної кризи, стають надзвичайно актуальними та набувають нових специфічних вимірів.

Для своєчасного запобігання та ефективного реагування на такі негативні явища особливу роль відіграють: по-перше, впровадження системи постійного моніторингу стану навколишнього середовища і змін, викликаних воєнною агресією РФ проти України; по-друге, розробка та реалізація ефективних заходів, спрямованих на оперативне усунення небезпечних екологічних наслідків як у період війни, так і в процесі післявоєнного відновлення.

Як зазначають дослідники, пріоритетними напрямками екологічної політики держави мають стати відновлення та захист довкілля України (воєнні та повоєнні) та євроінтеграційні зміни, як два взаємодоповнюючих процеси [8, с. 773].

На нашу думку, до перспективних напрямків державної екологічної політики у найближчому майбутньому слід віднести:

- документальна фіксація воєнних злочинів, усіх випадків руйнування довкілля для подальшого притягнення винних до відповідальності;
- розробка планів відновлення, створення детальних планів відновлення екосистем після закінчення війни;
- міжнародна співпраця, залучення міжнародної спільноти для допомоги у ліквідації наслідків війни та відновлення довкілля;
- підвищення екологічної свідомості – проведення інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення про екологічні проблеми та необхідність їх вирішення;
- розвиток т.зв. зеленої економіки –

відновлення економіки має відбуватися з урахуванням екологічних принципів.

Висновки. Державна екологічна політика України – це складний і багатогранний процес, який вимагає зусиль не тільки держави, але й громадських організацій та кожного громадянина. В умовах воєнного стану ці виклики стали ще більш актуальними. Війна в Україні завдала значної шкоди довкіллю. Відновлення екологічної рівноваги буде тривалим і складним процесом. Для цього необхідні спільні зусилля держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сергієнко Л.В., Дзюбенко О.М., Ожго С.В. Державна екологічна політика України та правовий механізм її формування і реалізації. *Економіка, управління та адміністрування*. № 3 (89) 2019. С. 191–200.
2. Балюк Г.І. Правові засади державної екологічної політики України: сучасні проблеми. *Екологічне право України*. 2017. № 3–4. С. 8–15.
3. Колєнов О. М. Теоретичні засади механізму формування та реалізації державної екологічної політики в Україні. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 38. С. 354 – 360.
4. Буканов Г. М. Стратегічні інструменти реалізації державної екологічної політики в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. Вип. 2 (22). С. 1 – 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pandr_2019_2_7
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
6. Про екологічні наслідки війни в Україні: від форуму в КПІ до семінару в штаб-квартирі ООН URL: <https://kpi.ua/2024-11-06>
7. Пріоритети забезпечення екологічної безпеки України в умовах російської воєнної агресії URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/priorytety-zabezpechennya-ekolohichnoyi-bezpeky-ukrayiny-v>
8. Новицька Н.Б., Новицький А.М., Приймаченко Д.В. Історичні аспекти правового забезпечення екологічної політики в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 769 – 774.

REFERENCES:

1. Serhiienko, L.V., Dziubenko, O.M., Ozhho, S.V. (2019). Derzhavna ekolohichna polityka Ukrainy ta pravovyi mekhanizm yii formuvannia i realizatsii. [State environmental policy of Ukraine and the legal mechanism of its formation and implementation]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*. №3 (89). 191–200. [in Ukrainian].
2. Baliuk, H.I. (2017). Pravovi zasady derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy: suchasni problemy. [Legal foundations of the state environmental policy of Ukraine: modern problems]. *Ekolohichne pravo Ukrainy*. № 3–4. 8–15. [in Ukrainian].
3. Kolienov, O.M. (2014). Teoretychni zasady mekhanizmu formuvannia ta realizatsii derzhavnoi ekolohichnoi polityky v Ukraini. [Theoretical foundations of the mechanism for the formation and implementation of state environmental policy in Ukraine]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. Vyp.38. 354 – 360. [in Ukrainian].
4. Bukanov, H.M. (2019). Stratehichni instrumenty realizatsii derzhavnoi ekolohichnoi polityky v Ukraini. [Strategic instruments for implementing state environmental policy in Ukraine]. *Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka*. Vyp.2(22). 1–11. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pandr_2019_2_7 [in Ukrainian].
5. Pro Osnovni zasady (stratehiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku. (2019, February 28). [On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period Until 2030]. *Zakon Ukrainy №2697-VIII*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> [in Ukrainian].
6. Pro ekolohichni naslidky viiny v Ukraini: vid forumu v KPI do seminaru v shtab-kvartyri OON. (2024). [On the environmental consequences of the war in Ukraine: from a forum at KPI to a seminar at the UN headquarters]. Retrieved from: <https://kpi.ua/2024-11-06> [in Ukrainian].
7. Priorytety zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky Ukrainy v umovakh rosiiskoi voiennoi ahresii. (2024). [Priorities for ensuring the ecological security of Ukraine in the conditions of Russian military aggression]. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/priorytety-zabezpechennya-ekolohichnoyi-bezpeky-ukrayiny-v> [in Ukrainian].
8. Novytska, N.B., Novytskyi, A.M., Prymachenko, D.V. (2024). Istorychni aspekty pravovoho zabezpechennia ekolohichnoi polityky v Ukraini. [Historical aspects of legal support for environmental policy in Ukraine]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*. №4. 769 – 774. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.11.2024